

Tidiga avstämplingar på ordinarie frimärken 1910-1932

I förra årgången av *Postryttaren* redovisade författaren tidiga avstämplingar av frimärken som gavs ut under perioden 1855-1911. Denna artikel är en fortsättning av den föregående. Även denna inleds med en tillbakablick på det tidiga frimärkssamlandet.

Frimärkssamlande på 1860-talet

The "Stamp Mania" eller "Timbromanie" var namn på den frimärksfeber som började svepa över den europeiska kontinenten och USA år 1862. I tidskriften *Chamber's journal of popular literature* kunde man läsa i juni-numret 1863:

"Som man kan förmoda har vanan [att samla frimärken] sitt ursprung i Frankrike och har grasserat där i ett antal år; i trädgårdarna vid Tuilerierna, liksom i viss utsträckning i Luxembourgrädgården [i Paris] samlas skaror [av frimärkssamlare], främst på söndagseftermiddagar, och kan ses där sittande under träden".

Det rapporterades också att på Birch Lane i London träffades både damer och herrar i varierande åldrar, från ministrar till gatsoppare, på eftermiddagarna för att byta, köpa och sälja frimärken. Under 1863 organiseras träffarna och man sammanstrålade då varje lördagseftermiddag på Lombard Street.

År 1862 förekom det inte annat än undantagsvis frimärksannonser i de större tidskrifterna, men året därpå annonserade inte mindre än 60 handlare regelbundet. I Lon-

ROBERT MATTSSON är född i Stockholm 1952.

Han är webbansvarig vid Postmuseum.

Sedan 2003 är han vice ordförande i Postmusei

Vänner. Mattson har tidigare medverkat med flera artiklar i *Postryttaren* och i filatelisthandboken

Oscarsperiodens frimärken 1885-1911.

Han är också medlem i Sveriges

Filatelist-Förbunds experträde.

don fanns från 1863 också ett dussintal frimärkshandlare med butik.

I *Harper's New Monthly Magazine* från november 1863 finns en berättelse av John Ross Browne med titeln "An American family in Germany". Här beskriver Browne hur hela hans familj har blivit fullkomligt besatt av att samla frimärken. Han menar att förhållandena bland frimärkssamlare kan liknas vid den berömda tulpanmanen i Holland på 1600-talet. Artikelförfattaren berättar vidare hur han brukade resa som korrespondent till olika länder och då alltid sände hem brev, frankerade med unika och värdefulla frimärken.

Redan då fanns utländska kommentarer till den svenska frimärksutgivningen. I en av de första frimärktidskrifterna i England, *The Stamp Collectors Magazine*, fanns små notiser om nyansskillnader hos frimärkena av vapentyper redan 1863. I novembernumret av tidskriften annonserade en frimärkshandlare om att han saluförde bl.a. svenska frimärken. De såldes för 6 pence dussinet.

På 1860-talet fanns ingen svensk fri-

märkstidskrift utan det kom att dröja ett par decennier till slutet av 1886 innan en sådan kom ut. Förmodligen berodde detta på att frimärksintresset och frimärkssamlandet i Sverige inte var lika välutvecklat som i många länder på kontinenten.

I augustinumret 1865 fanns en kommentar av en ung skribent vid namn George Overy Taylor (1845-1904) om skilling banco-frimärkenas design. Denna är den tidigaste kända när det gäller just svenska frimärken. Uttalandet, översatt från engelska, lyder:

"Svenskarna kunde förutbeta sina brev med frimärken 1855; enligt [frimärkshandlaren] Moens från och med den 1 juli detta år. Både de äldre och nyare utgåvorna har ett föga distinkt utseende; den karga vapenskölden är placerad mitt i en dåligt graverad bakgrund. Faktum är att det finns få frimärken som har en sämre design, fastän när de alla monteras tillsammans befriar den rika färgvariationen dem från anklagelsen att rent av vara fula."

I Catalogue of British, Colonial and Foreign Postage Stamps från 1862, en av de allra första frimärkskatalogerna i världen, redovisar författaren Mount Brown alla dittills utgivna frimärken, däribland även de svenska. Beskrivningen är mycket kortfattad och bilder saknas, liksom prisuppgifter. Katalogen kan därför mera liknas vid en enkel förteckning som knappast kan jämföras med våra dagars rikhaltiga frimärkskataloger.

År 1867 ägde en världsutställning rum i Paris. Den räknas som en av de större under 1800-talet. Över 50.000 utställare deltog och det kom över 9 miljoner besökare. För första gången ställdes nu ett flertal postförvaltningar och tryckerier ut frimärken. Detta uppmärksammades av många besökare och medfördé att frimärkssamlandet populariseras. De nordiska ländernas frimärken ställdes emellertid inte ut.

Den tidigaste svenska frimärkskatalogen, "Katalog å alla sorters stämplade och ostämplade utländska brefmärken" utgavs

Textutdrag ur Mount Browns frimärkskatalog från 1862 med samtliga svenska frimärksutgåvor.

Text extract from Mount Brown's stamp catalogue from 1862 with all of the Swedish stamp issues.

Sweden.

ADHESIVE STAMPS.

1855.—*Name, arms (shield and crown).* Col. imp., root.

3 skill. bco. green, 4 s. bco. blue, 6 s. bco. fawn, 8 s. bco. yellow,
24 s. bco. red, 24 s. bco. light cinnamon.

1858.—*Similar device.*

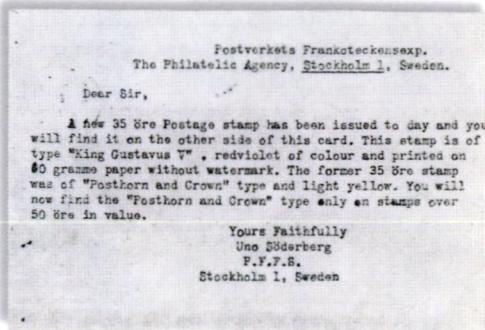
5 ore green, 9 ore lilac, 12 ore blue, 24 ore yellow, 30 ore red-brown,
50 ore lake.

LOCAL STAMP (for the City of Stockholm, only).

"*Frimärke för Lokalbref,*" in circle. Oblong.

1855.—Black.

1869.—Light-brown.

Rekommenderat brev med 35 öre Gustaf V profil vänster, stämplat på utgivningsdagen den 14 mars 1930.
Utgivningsdagen bekräftad av chefen för PFFS, Uno Söderberg.

Registered letter with 35 öre stamp of Gustaf V in left profile, postmarked on the day of issue: 14th March 1930.
The date of issue confirmed by the manager of PFFS, Uno Söderberg.

1869. På omslaget fanns följande text: "Säljes å 25 öre å Dagligt Allehanda-kontoret vid Odensgatan". (Odengatan bytte senare namn till Brunkebergsgatan).

Från tidig frimärkstid och under hela senare delen av 1800-talet samlades i huvudsak stämplade frimärken från hela världen. Det var fullt möjligt att samla på detta sätt, eftersom det fram till år 1860 endast hade givits ut 1.080 olika frimärken. Man samlade stämplade frimärken av tre skäl:

- stämplade frimärken hade gjort sin postala tjänst
- de var lätt att få tag på eftersom de fanns på kuvert
- de var svårare att förfalska

Förfalsknings var ett tidigt gissel. Frimärksamarna hade svårt att bilda sig en uppfattning om utländska frimärkens utseende, eftersom det inte fanns några frimärkskataloger med bilder.

Utgivningsdagar

Som nämnts i föregående artikel fanns det ytterst få egentliga utgivningsdagar på 1800-talet, åtminstone när det gäller svenska frimärken. Något intresse för poststämplar fanns heller inte eftersom man ansåg att stämplar endast skulle täcka ett hörn av fri-

märket och störa själva frimärksmotivet så lite som möjligt. Intresse för s.k. förstadgstämplar fanns naturligtvis inte heller.

I Generalpoststyrelsens cirkulär anges ofta att postanstalterna skulle rekvirera nya frimärken från frimärksförrådet först när motsvarande äldre valörer började ta slut. I vissa fall sände man ut ett begränsat antal frimärken för kändedom till postanstalterna. De egentliga och bekräftade utgivningsdagarna för ordinarie svenska frimärken åren 1855-1932 redovisas i nedanstående tabell. För frimärkena utgivna t.o.m. 1903 återfinns dessa uppgifter också i *Posttryttaren*.

Av de frimärksutgåvor som redovisas i tabellen är förstadgstämplade frimärken bevarade från samtliga skilling banco-valörer och samtliga örevalörer av vapentyp utom 9 öre. Av det första lokalfrimärket saknas förstadgassavstämpling eftersom den då använda stämpeln var av stjärntyp utan datum. För makulering av det provisoriska lokalfrimärket från 1862 användes i Stockholm brevbäringsstämplar utan datum. I landsorten användes däremot ortsstämplar med datumangivelse. Något förstadgassavstämplat lokalfrimärke är dock inte känt.

Det finns inte några enhetliga utgivningsdagar för utgåvan Liggande lejon. Det samma gäller för Ringtypsserien utom för valörerna 6 öre och 1 riksdaler. Av dessa är det endast valören 6 öre som påträffats med förstadgstämplar.

Verkliga utgivningsdagar för svenska ordinarie frimärken 1855-1932

Utgivningsdag	Utgåva	Anmärkning
1855-07-01	Vapentyp, skilling banco	Enhetsportot införs.
1856-07-01	Svart lokalfrimärke	Endast avsett för lokalpost.
1858-07-01	Vapentyp, öre	Ny myntfot öre för frimärken.
1862-01-01	Provisoriskt frimärke av lokalmärkestyp	Ändring av färg från svart till brun.
1872-07-01	Ringtyp	Nya valörer, 6 öre ringtyp och 1 riksdaler. Övriga valörer fick rekvireras när vapentypsfrimärkena var på väg att ta slut.
1903-10-27	8 öre Oscar II, 5 kr Posthuset	Utgivning i samband med invigningen av centralposthuset på Vasagatan i Stockholm samma dag.
1920-07-28	Gustav II Adolf	Till 300-årsminnet av den första statliga postföringen av privatbrev mellan Stockholm och Hamburg.
1921-06-06	Gustav Vasa	Till 400-årsminnet av Gustav Vasas befrielsekrig.
1928-06-16	Gustaf V 70 år	Jubileumsfrimärke med anledning av Gustaf V:s 70-årsdag.
1930-03-14	35 öre Gustaf V profil vänster	Utgivningsdag bekräftad av Uno Söderberg, PFFS.
1932-11-01	Lützen	Till 300-årsminnet av Gustav II Adolfs död. Första officiella förstadagsbrevet.

Både 8 öre Oscar II och 5 kr Posthuset finns med förstadagsstämplar. 5-kronorsvalören är dock sällsynt, sannolikt beroende på att 5 kr motsvarade 200 kr i dagens penningvärde. Senare förstadagsavstämplingar redovisas i tabellen.

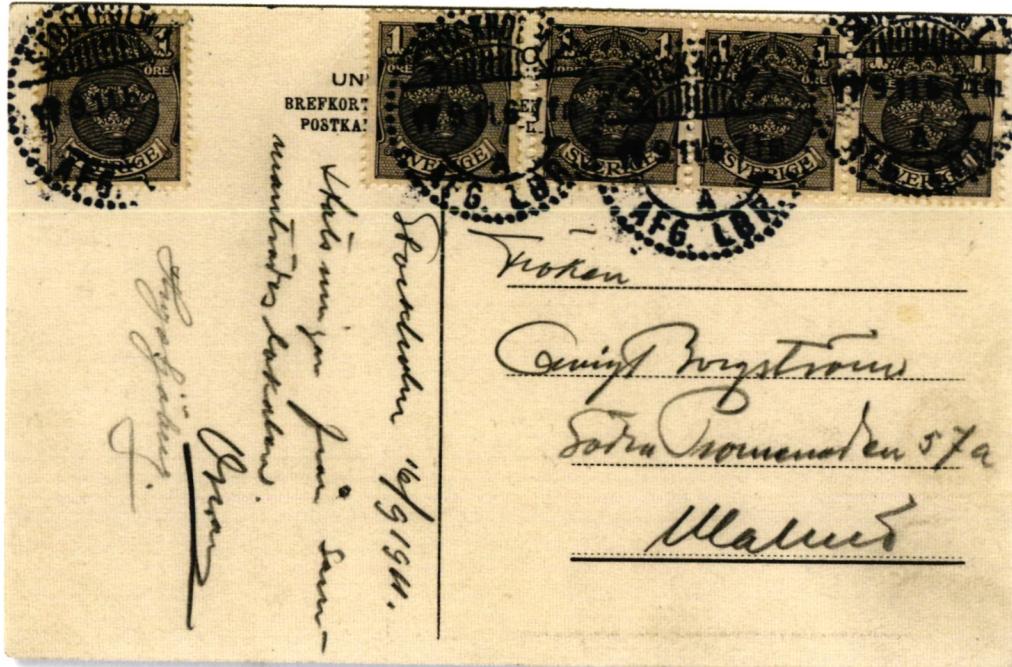
Övriga utgivningsdagar, som frimärkskatalogerna anger för frimärken som inte redovisas i tabellen, får anses som helt fiktiva. Katalogernas uppgifter bygger sannolikt på datum för leveranser till postanstaltena från frimärksförrådet.

Lilla riksvapnet och Gustaf V i medaljong

År 1910 utgavs vid olika tidpunkter nya frimärken i valörerna 1, 2 och 4 öre med Lilla riksvapnet som motiv. I samtliga fall betonas det i Generalpoststyrelsens cirkulär att

frimärkena först skulle levereras efter rekvisition när äldre frimärksvalörer har tagit slut. Samma år kom nya frimärken med Gustaf V:s porträtt, Gustaf V i medaljong. Det första var valören 10 öre, vilken kom att inleda en lång frimärksserie. Tidigare hade en serie med Oscar II-frimärken använts sedan år 1891. Några oscarsvalörer användes parallellt med Gustaf V i medaljong under ett antal år.

Under 1910-talet förekom det vid något enstaka tillfälle att samlare uppmärksammade att nya frimärken kommit ut och fick dem stämprade. Detta var t.ex. fallet när det första Gustaf V i medaljong-frimärket kom ut 1910. En frimärkssamlare tillverkade då två ”förstadagsbrev”. Det ena skickades inrikes, det andra till London. Det senare har på baksidan en skriftlig uppmaning: ”akta

Vykort med fem 1 öre Lilla riksvapnet, stämplat den 17 september 1911 som är tidigaste kända datum.

Picture postcard with five 1 öre Lesser Coat of Arms stamps, postmarked on 17th September 1911, which is the earliest known date.

märkena vid öppnandet". Frimärkena är stämplade den 19 november, vilket är tidigaste kända datum.

Övriga valörer i medaljongserien har med några få undantag levererats till postanstalterna först efter rekvisition. De valörer som levererades utan rekvisition var valören 7 öre samt påtrycken 7 öre på 10 öre, 12 på 25 resp. 65 öre samt 27 på 55, 65 och 80 öre.

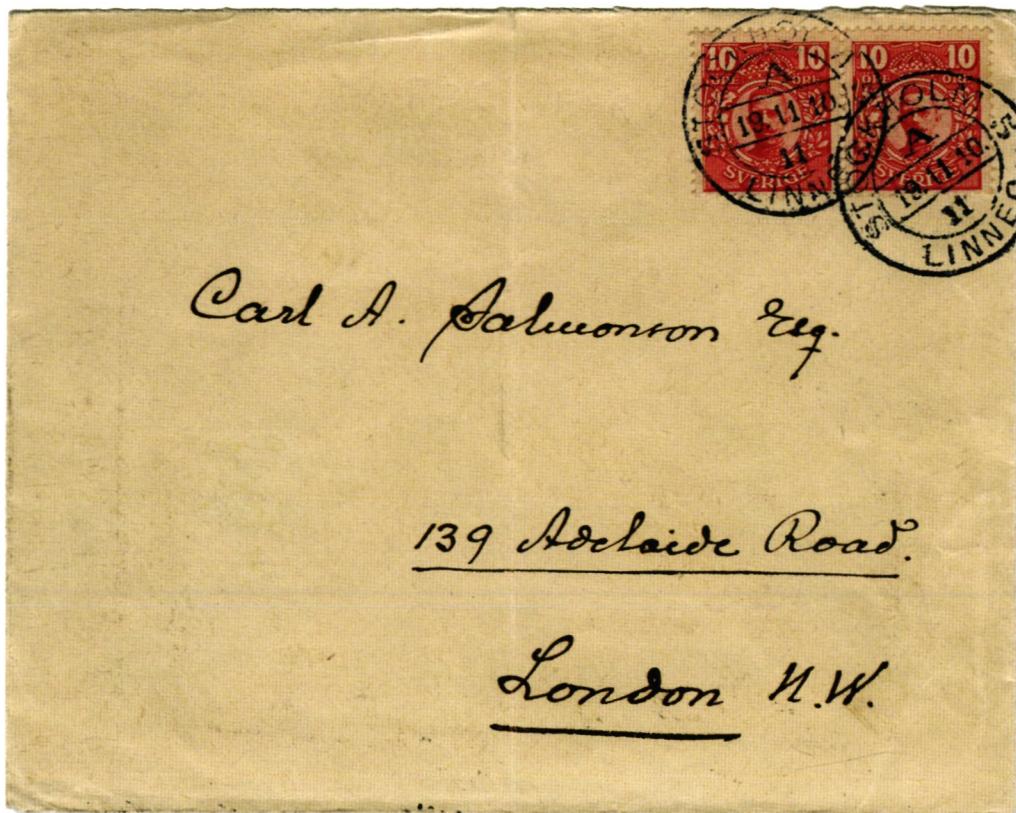
Den 1 juni 1918 höjdes brevkortsportot från 5 till 7 öre och brevportot från 10 till 12 öre, varför Postverket ville att samtliga postanstalter skulle vara försedda med de nya valörerna före portohöjningen. 27-öresvalörerna användes oftast som frankering av rekommenderade brev i lägsta viktklassen från den 1 juni 1918. Brevportot var 12 öre och rekavgiften 15 öre.

55 och 80 öre Gustaf V i medaljong

De omtalade 55- och 80-öresvalörerna eller "Värnamomärkna" som de också kallas, förtjänar en särskild kommentar. Deras utgivning var onödig eftersom portot för postförskottsbelagda paket i första och andra viktklassen hade höjts mer än planerat. Från den 1 juni 1918 skulle annars detta utgöra just 55 resp. 80 öre. Trots portohöjningen hölls frimärkena tillgängliga för rekvisition från postkontoren från den 27 juni till den 2 juli, då beslut om övertryckning till 27-öresfrimärken fattades. Under denna tid hade endast en rekvisition – från postkontoret i Värnamo – inkommit avseende 1.000 frimärken av vardera valören. Dessa 2.000 frimärken är därför de enda som levererades från frimärksförrådet.

Frimärkena såldes i Värnamo från den 3 juli till och med den 12 juli 1918, innan man uppmärksammade att de inte skulle säljas överhuvudtaget. Några exemplar stämplades den 3 juli vilket får anses som utgivningsdag.

Under åren därefter har några frimärken då och då kommit ut i olika sammanhang,

Brev till England med 10 öre Gustaf V i medaljong med tidigast kända avstämpling den 19 november 1910.

Letter to England with 10 öre Gustaf V in Medallion stamp, with the earliest known date of postmark: 19th November 1910.

bl.a. till de minnesalbum som skänkts bl.a. till delegaterna vid världspostkongressen i Stockholm 1924. Ungefär 87.000 av dessa fri-märken fanns kvar i Postens frimärksförråd fram till 1985, då samtliga makulerades. Det totala antalet frimärken som levererats upp-går till 1.982 av vardera valören. Merparten av restupplagan påtrycktes med 27 öre i no-vember 1918.

55 öre Gustaf V i medaljong, stämplad i Värnamo på utgivningsdagen den 3 juli 1918.

55 öre Gustaf V in Medallion stamp, postmarked in Värnamo on the date of issue: 3rd July 1918.

Landstormsfrimärken

År 1916, mitt under brinnande världskrig, ut-gavs nya frimärken, de s.k. landstormsfrimärkena. De utgjordes av övertryckta ring-typsfrimärken och lösenmärken (Landstorm I och II). Frimärkena hade ett visst franke-ringsvärde samt ett högre försäljningspris.

De gavs ut för att bistå H. K. H. kronprinsessans föreningars frivilliga arbete för landstornens beklädnad. Ett antal av Landstorm I-frimärkena utsändes till postkontoren utan rekvisition.

Landstorm II-frimärkena tillhandahölls av två distributionsbyråer, dels i centralposthuset vid Vasagatan (under en kortare tid), dels vid Drottninggatan 66 i Stockholm. Den senare adressen var till Harry Wennbergs frimärksaffär. Frimärkena var giltiga för frankering endast på inrikes försändelser och fick säljas till och med utgången av 1919. Frimärkena kungjordes i ett cirkulär den 15 december 1916. I frimärkskatalogerna anges den 21 december som utgivningsdag. Utgivningsdagen är sannolikt beräknad utifrån datum för leverans från frimärksförrådet. "Förstadagsbrev" finns med hela serien men är mycket sällsynta.

En tredje serie, Landstorm III, gavs ut 1918. Man använde restupplagan av Landstorm I-frimärkena som försågs med nya övertryck i valörerna 7 och 12 öre. De hade ett försäljningspris av 10 respektive 20 öre.

Frimärkena avbildades i ett cirkulär som är daterat den 17 december 1918. Något sådant hade inte gjorts sedan Liggande lejon-frimärkena aviserades år 1866. Då var emellerintid frimärkena inklistrade i cirkulären.

Ett antal av de nya landstormsfrimärkena utsändes till postanstalterna utan rekvisition. Frimärkskatalogerna anger den 18 december som utgivningsdag. Försäljningen upphörde redan den 31 mars 1919, i stället för som tidigare bestämts, med utgången av 1919. Den 16 juli 1920 förklarades samtliga landstormsfrimärken ogiltiga för frankering. Allmänheten hade dock rätt att byta ut obegegnade frimärken mot andra frimärken av motsvarande värde.

Luftpost 1920

Den 16 september 1920 meddelades i ett cirkulär att förutom vanligt porto skulle för

Komplett serie av Landstorm II, stämplad den 21 december 1916 som är tidigaste kända datum.

Complete set of Landstorm II stamps, postmarked on 21st December 1916, which is the earliest known date.

varje luftpostförsändelse erläggs ett tilläggsporto. Av detta skäl hade man tagit fram särskilda luftpostfrimärken i valörerna 10, 20 och 50 öre. Det rörde sig om tjänstefrimärken i valörerna 2, 3 och 4 öre som övertystkts med ordet "Luftpost". Det var inte obligatoriskt att använda dem på luftpostförsändelser. De skulle helst inte användas på andra slags försändelser, även om detta inte var förbjudet. Frimärkena utsändes till postkontoren i en första omgång utan rekvisition. I frimärkskatalogerna anges den 18 september 1920 som utgivningsdag. Två brev är kända med frimärken avstämplade denna dag. Ett av dem avbildas här.

Den 1 februari 1922 upphörde frimärkena att vara frankeringsgiltiga. Om allmänheten ville byta ut obegagnade luftpostfrimärken

Luftpostfrimärken på brevomslag med tidigaste kända avstämpeling den 18 september 1920.

Airmail stamps on envelope with the earliest known date of postmark: 18th September 1920.

mot ordinarie frimärken var man dock tvungen att vända sig direkt till frimärksförrådet, eftersom det inte var tillåtet att göra utbytet vid postanstalterna.

Jubileumsfrimärken

I ett cirkulär, daterat den 26 juli 1920, meddelades att ett jubileumsfrimärke skulle ges ut. Det var fråga om ett frimärke i valören 20 öre med en bild av Gustav II Adolf. Utgivningen var föranledd av att det var 300 år sedan den första regelbundna postföringen, även för privatpersoner, ägde rum den 28 juli 1620. Man gav dels ut ett frimärke, dels en minnesskrift. Frimärkena levererades till postanstalterna utan rekvisition. Förstadagsstämplat brev är inte särskilt ovanliga.

Året därpå gavs nya jubileumsfrimärken ut för att högtidligghålla 400-årsminnet av Gustav Vasas befrielsekrig. På frimärkena avbildades Gustav Vasa i profil på tre valörer: 20, 110 och 140 öre. Frimärkena skulle leve-

Luftpost !

Herrn F. Bergmann,
Friedrichsstr. 15,
Berlin, Tyskland.

AKTIEBOLAGET SCANIA-VABIS, STOCKHOLM 5.
HUVUDKONTORET.

Herr S. Mattson,

Krygatan 38 III

Sthlm.

348
2000. 1.20.

Gustav II Adolf-frimärken på rekommenderat brev, stämplat utgivningsdagen den 28 juli 1920.

Gustav II Adolf stamps on a registered letter, postmarked on the day of issue: 28th July 1920.

reas i god tid utan rekvisition för att kunna finnas tillgängliga vid postanstalterna på Gustafsdagen den 6 juni. Ett brev är känt med bl.a. hela serien stämplad dagen före, dvs. den 5 juni. Brevet är sänt lokalt inom Helsingborg. Det är ankomststämplat på baksidan samma dag. I cirkuläret som tillkännager frimärksutgåvan finns inget förbud mot att använda frimärket före den 6 juni. Förstadagsbrev är sällsynta.

År 1924 höll Världspostföreningen sin åttonde kongress i Stockholm. Med anledning av kongressen och att det var femtio år sedan Världspostföreningen grundades utgavs två frimärksserier. Den första serien, kallad "Världspostkongressen", gavs ut den 4 juli. Dessa frimärken utsändes till postanstalterna utan rekvisition. Den andra serien,

"Världspostföreningen 50 år", kom ut några veckor senare, den 16 augusti. Även dessa frimärken levererades utan rekvisition. Någon bestämd utgivningsdag för någon av serierna angavs dock inte. Speciella minnespoststämplar hade tagits fram och används även som "förstadagsstämplar".

Ett antal officiella brevkort med motiv från olika platser i Sverige gavs också ut. En del har frankerats och stämplats och påträffas ibland oskrivna, vilket skulle kunna tyda på att de fanns till försäljning eller delades ut till kongressens delegater. Endast några få "förstadagsbrev" finns bevarade av dessa serier. Det obetydliga antalet kan bero på att samlare under senare år blött av frimärkena, eftersom de kunnat erhålla högre pris för frimärkena än för förstadagsbrevet.

Med anledning av Gustaf V:s 70-årsdag den 16 juni 1928 utgavs en serie med fem värörer: 5, 10, 15, 20 och 25 öre. Frimärkena såldes med ett pristillägg av 5 öre, vilket tillföll

Gustav Vasa-serien på lokalt brev, stämplat dagen före utgivningsdagen. Ankomststämpel finns på baksidan med samma datum, den 5 juni 1921.

The Gustav Vasa set of stamps, on a local letter, postmarked on the day before the date of issue. The arrival postmark on the reverse has the same date.

Gustaf V:s jubileumsfond för cancersjukdomars bekämpande. I cirkuläret som tillkännagav frimärkenas utgivning poängterades att försäljningen fick påbörjas först den 16 juni. Frimärkena skulle endast tillhandahållas året ut. De sändes ut till postanstalterna utan rekvisition. Förstadagsbrev är inte särskilt ovanliga.

Kuvert med komplett serie av Världspostföreningen 50 år, stämplat den 16 augusti 1924 som är tidigast kända datum.

Envelope with a complete set of Universal Postal Union 50 years, postmarked on 16th August 1924 which is the earliest known date.

Gustaf V 70 år-serien på rekommenderat brev, stämplat utgivningsdagen den 16 juni 1928.
Brevet har sänts med första luftpostturen till London den 18 juni.

The set of stamps Gustaf V 70 years on a registered letter, postmarked on the day of issue: 16th June 1928.
The letter was sent to London on the first airmail flight on 18th June.

Bandfrimärken

De första bandfrimärkena gavs ut den 10 maj 1920. Postverket tryckte nu frimärken i ett eget tryckeri. Frimärkena tillverkades i en modern tryckpress i ståltryck, inte i ark som tidigare, utan på en pappersbana eller band, därav beteckningen "bandfrimärken". De kungjordes i ett cirkulär den 6 maj. Det rörde sig om fem olika frimärken (3 öre Lilla riksvapnet, 5 öre Lejontyp samt 10, 15 och 20 öre Gustaf V en face). Frimärkena såldes från början endast i hela rullar med 500 frimärken. De var avsedda för frankeringsapparater, vilka vid denna tid började användas på företag. Förstadagsbrev är inte kända.

År 1930 gavs det ut två luftpostfrimärken, "Nattpostflyg". De anmältes i cirkulär den 7 maj och levererades till postkontoren utan rekvisition. Avstämplingar är kända från den 9 maj, varför denna dag anses som utgivningsdag. Förstadagsbrev är sällsynta.

Frimärkena var avsedda för den särskilda tilläggsavgiften för luftpostbefordran men

Tidiga avstämplingar av ordinarie svenska frimärken 1910-1931

Facit nr.	Utgåva	Utgivningsdag enligt katalog	Tidigaste kända datum
68	1 öre Lilla riksvapnet, vm krona	1911-09-18	1911-09-17
69	2 öre "	1910-12-10	1910-12-27
70	4 öre "	1910-04-05	1910-04-18
71	1 öre Lilla riksvapnet, vm våglinjer	1912-03-01	1912-?-?
72	2 öre "	1911-11-27	1911-12-06
73	3 öre "	1919-06-02	1919-07-05
74	4 öre "	1911-06-06	1911-06-15
75	5 öre Gustaf V i medaljong, vm krona	1911-05-08	1911-05-08
76	10 öre "	1910-11-19	1910-11-19
77	1 kr "	1911-06-08	1912-05-12
78	5 kr "	1914-01-15	1914-?-?
79	5 öre Gustaf V i medaljong	1911-06-01	1911-06-27
80	7 öre "	1918-08-01	1918-11-06
81	8 öre "	1912-03-12	1912-08-24
82	10 öre "	1911-05-01	1911-05-06
83	12 öre "	1918-06-27	1918-07-06
84	15 öre "	1911-08-15	1911-10-20
85	20 öre "	1911-10-11	1911-12-02
86	25 öre "	1911-09-06	1911-10-20
87	27 öre "	1918-12-06	1919-04-30
88	30 öre "	1911-10-11	1911-12-21
89	35 öre "	1911-09-06	1911-11-23
90	40 öre "	1917-11-01	1917-11-20
91	50 öre "	1912-02-05	1912-07-17
92	55 öre "	1918-07-02	1918-07-03
93	65 öre "	1918-01-09	1918-01-31
94	80 öre "	1918-07-02	1918-07-03
95	90 öre "	1918-06-27	1918-09-08
96	1 kr "	1919-01-14	1919-05-05
97	1:98 på 5 kr "	1917-07-06	1917-07-06
98	2:12 på 5 kr "	1917-07-06	1917-08-20
99	7 på 10 öre "	1918-05-21	1918-05-21

Facit nr.	Utgåva		Utgivningsdag enligt katalog	Tidigaste kända datum
100	12 på 25 öre Gustaf V i medaljong		1918-05-24	1918-06-07
101	12 på 65 öre	"	1918-05-21	1918-06-01
102	27 på 55 öre	"	1918-11-30	1918-12-27
103	27 på 65 öre	"	1918-11-30	1918-12-10
104	27 på 80 öre	"	1918-11-30	1918-12-?
105-114	Landstorm I		1916-12-21	1916-12-30
115-125	Landstorm II		1916-12-21	1916-12-21
126-135	Landstorm III		1918-12-18	1918-12-24
136-138	Luftpost		1920-09-18	1920-09-18
145	10 öre, violett, typ I, Stående lejon		1930-04-10	1930-04-10
161	45 öre, typ II, Postemblem		1925-04-17	1925-04-14
166	85 öre "		1929-12-05	1929-12-05
170	115 öre "		1929-08-07	1929-08-07
174	145 öre "		1930-10-09	1930-10-09
177A,C	15 öre röd, typ II, Gustaf V profil vänster		1928-11-01	1928-11-01
189	40 öre, typ I,	"	1929-06-26	1929-06-26
190	40 öre, typ II,	"	1930-02-22	1930-02-22
191	45 öre	"	1929-09-28	1929-09-28
196-210	Världspostkongressen		1924-07-04	1924-07-04
211-225	Världspostföreningen 50 år		1924-08-16	1924-08-16
231-232	Nattpostflyg		1930-05-09	1930-05-09
233	5 kr Stockholms slott I		1931-11-26	1931-11-26

Anm. Efter Luftpost 1920 (Facit nr. 136-138) är tabellen inte fullständig, eftersom datum för tidigaste avstämpling i åtskilliga fall saknas för närvarande.

kunde i undantagsfall även användas som grundporto för luftpostförsändelser. Det betonades särskilt att frimärkena inte var giltiga för frankering av vanliga försändelser. Det var inte obligatoriskt att använda dessa frimärken för luftpostförsändelser utan portot för dessa kunde även erläggas med ordinarie frimärken.

Det kan tilläggas att återstoden av luftpostfrimärkena, som alltsedan den 1 februari

1938 endast sålts genom Postverkets frankoteckensexpedition för samlare, enligt ett cirkulär den 15 april 1947 nu även fick användas för frankering av vanliga försändelser. Förmodligen hade man stora lager kvar i frimärksförrådet som man på det här sättet ville avyttra. Dessa frimärken utsändes nämligen då utan rekvisition till samtliga postkontor.

Den 25 november 1931 tillkännagavs i ett

cirkulär att nya frimärken i valören 5 kr med motiv av Kungl. slottet skulle ges ut. Frimärkena skulle tillhandahållas först efter rekvisition, eftersom det fortfarande fanns lager kvar på postkontoren av äldre 5-kronorsvalörer. Postmästarna fick i uppdrag att se till att de äldre frimärkena snarast möjligt skulle insändas till Postverkets frimärksförråd. Den 26 november står som utgivningsdag i katalogerna. Det är dock tveksamt om något postkontor verkligen hann rekvisera och sälja frimärket denna dag.

De för dagen tidigaste kända avstämplingarna på svenska frimärken från 1910 till 1931 redovisas på föregående uppslag. Läsarna är välkomna med uppgifter om ev. tidigare avstämpling, gärna med fotokopior av frimärket ifråga.

Tidiga former av förstadagsbrev

Redan 1902, när den första serien med Edward VII kom ut i England, begav sig frimärkssamlare till postkontoren på utgivningsdagen för att köpa de nya frimärkena och få dem stämplade. Man satte dem på kuvert och blötte sedan av dem för att få snygga stämplade exemplar att sätta in i sina album. Så småningom började dock samlarna låta frimärkena sitta kvar på kuverten.

När George V kröntes i London 22 maj 1911 gav England ut nya frimärken i valörerna 1/2 och 1 penny. Då lät The Junior Philatelic Society, ledd av den populära frimärkskribenten Fred J. Melville (1882-1940), trycka ett särskilt förstadagsbrev.

I USA utgavs det första, kommersiellt framställda förstadagskuvertet 1923. Det var frimärkshandlaren George W. Linn (1884-1966) som tog fram det med anledning av utgivningen av Harding Memorial-utgåvan den 1 september 1923. På dessa kuvert användes en femradig stämpel som förstadagstämplen.

I Sverige växte intresset för stämplar fram i och med Stockholmsutställningen 1897, då de första minnespoststämplarna togs i bruk. Vid varje större utställning däretter användes speciella minnespoststämplar.

Brev som medföljt den första Barnens Dagsflygningen
i Stockholm den 21 september 1912.

Letter that took part in the first Children's Day flight
in Stockholm on 21st September 1912.

lar. Ett ytterligare steg mot förstadagsbrev var försändelserna som medföljde 1912 års Barnens Dagsflygningar i Stockholm. På dessa användes, förutom frimärke, ett privat framställt flygpostmärke i violett färg, tryckt i 10.000 exemplar för föreningen Barnens Dag. Det var utan frankeringsvärde och såldes för 60 öre. Ca. 3.200 ex. användes den 21, 22 och 26 september på försändelser till-sammans med ett 5- eller 10-öresfrimärke som frankering.

Det första officiella förstadagsbrevet

Den 24 oktober 1932 kungjordes det i ett cirkulär att man till högtidighållandet av 300-årsminnet av Gustav II Adolfs död hade lätit trycka nya frimärken i valörerna 10, 15, 25 och 90 öre. Frimärkena skulle sändas utan rekvisition till samtliga postkontor i slutet av oktober månad. Försäljningen fick inte påbörjas förrän den 1 november. Man kan fråga sig varför frimärkena inte kom ut på kungens dödsdag den 6 november, men detta berodde förmödligent på att den dagen var en söndag.

Från och med denna frimärksutgåva togs speciella förstadagstämplar i bruk vid PFFS, Postverkets frankoteckensexpedition för samlare. Den som användes på Lützen-frimärkena hade texten "Stockholm 1" och tre stjärnor nedtill. Stämpeln var en s.k handstämpel av trä med stämpeldel av gumi.

För att ytterligare markera att det rörde sig om förstadagsbrev anbringades på en del kuvert en fyrradig sidostämpel med texten "Avstämplat å frimärkets utgivningsdag. First day cover". Stämpelns färg var violett eller svart. Det förekom även att man an-

Lützen-serien på vårt första officiella förstadagsbrev
som gavs ut den 1 november 1932.

A set of Lützen stamps on the first offical Swedish
First Day Cover issued on 1st November 1932.

**Avstämplat å frimärkets
utgivningsdag
First day cover**

Den maskinskrivna text som ibland ersatte den stämplade på Lützen-förstadagsbrevet.

The typed text that sometimes replaced the stamped text on the Lützen First Day Cover.

vände en maskinskriven, likalydande text. Båda varianterna av detta förstadagsbrev är relativt ovanliga. Det kan tilläggas att den fyrradiga stämpeln användes på större kuvert vid frimärksutgivningarna t.o.m. "Nya Sverige-minnet" den 8 april 1938. Fram till mitten av 1936 användes en stämpel med text i grotesk stil. Från och med utgåvan "Riksdagen 500 år", som kom ut den 10 januari 1935, användes också en stämpel med samma text men med bokstäver i antikva.

Postverkets frankoteckensexpedition för samlare

Den 19 februari 1926 skrev Sveriges Filatelistförening styrelse till Kungl. Generalpoststyrelsen och anhöll om att en särskild expedition för frimärkssamlare skulle öppnas i centralposthuset.

Ärendet gick vidare till förste intendent Johannes Rudbeck (1867-1935) för utredning. Han inhämtade bl.a. upplysningar från Danmark, som öppnade en expedition för frimärkssamlare den 1 november 1926.

Rudbeck gjorde också en studieresresa till USA för att utvärdera den verksamhet som startats där redan i december 1921. I en skrivelse, daterad den 15 januari 1927, förordade Rudbeck inrättandet av en särskild expedition för försäljning av frankotecken till samlare. Den 25 februari 1927 beslöts att en sådan verksamhet skulle inrättas på försök. I de föreskrifter som utarbetades med anledning av beslutet heter det bl.a. att:

"Postverkets Frankoteckensexpedition för samlare skall hava till uppgift att försälja till

samlare och återförsäljare kurserande svenska frankotecken. Oberoende av föreskrift i Postreglementet I, Allmänna bestämmelser § 10 mom. 2, må, på därom framställd begäran, frankotecken, som inköpts vid expeditionen, makuleras med expeditionens datumstämpel."

Eftersom centralposthuset vid denna tidpunkt byggdes om öppnades i december 1927 en tillfällig expedition i Postmuseum vid Lilla Nygatan 6 i Gamla Stan. Till föreståndare för expeditionen utsågs förste postassistent Uno Söderberg (1880-1954) på Poststyrelsens andra byrå. Redan efter en månad kunde han rapportera till styrelsen att försäljningen gått så bra, att över 20.000 kr inflyttit. Vid starten hade man två anställda, en skrivmaskin, en telefon och en brevvåg.

Frimärkssamlarna var naturligtvis mycket nöjda. De hade länge känt på sig att de varit till besvärs vid postkassorna och förorsakat långa köer.

I ett referat i *Svensk Filatelistisk Tidskrift* kan man bl.a. läsa följande:

"Försäljningen omfattar först och främst alla frimärken och helsaker, som nu säljs vid postkontoren samt dessutom en del äldre märken såsom t.ex. öfverstämplingarna från krisåren. För samlare af helsaker erbjudes en samling af ej mindre än 55 olika nummer, om man däri inräknar dem, som för närvärande säljs å postkontoren. Postverket har låtit trycka en liten vacker katalog, som uppvisar de frankotecken, som skola försäljas. Katalogen finnes å hvarje postanstalt för påseende. Gifvetvis står den nya expeditionen

Interiör från PFFS:s första lokal i Postmuseum år 1928.

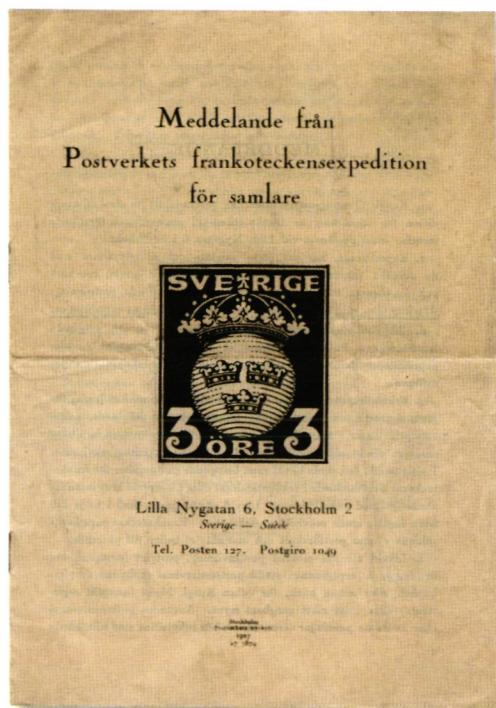
Inside the first office of PFFS (Post Office Stamp Section for Collectors) at Postmuseum in 1928.

till förfogande äfven för de frimärksvänner, som icke hafva tillfälle till personligt besök därstädes.

Vid ett besök i den nya frankoteckens expeditionen funno vi den trefligt och ända målsenligt inhyst i en liten lokal på nedre botten till höger. Föreståndaren, notarien Uno Söderberg, tog artigt emot och visade oss omkring. På disken lågo under glas utlagda prof på de märken, som utbjödös till försäljning. Vi inhämtade bland annat, att det mycket väl gick för sig att få det eller det märket, den eller den stripen ur en rulle, det eller det blocket ur en karta o. s. v. Redan första dagen hade försäljningen gått bra och äfven order från landsorten hade influtit. Nu är att märka, att ej alla varianter af exemplarvis bandmärkena salubjödos, dock hörde vi,

Den första katalogen som PFFS gav ut 1927.

The first catalogue published by PFFS in 1927.

att postverket, om idén visade sig slå bra ut, äfven i görligaste mån skulle söka efterkomma specialisternas önskningar. På ena långväggen funnos uppsatta i glasmontrer 55 olika svenska helsaker, hvaribland så goda saker som kuvert, 12 öre blå, 1880, samt brefkort 6+6 lila, 1873. Alla utbudna filatelistika säljas till nominalpriset, dock tillkommer för kuverten 1 öre. Den redigt uppställda katalogen, hvilken för öfritt äfven finnes tryckt på tyska, engelska och franska språken, erhålls gratis efter rekvisition direkt från frankoteckensexpeditionen, Stockholm 2.”

Redan från starten tillhandahöll PFFS samtliga kurserande frankotecken. Det äldsta frimärket som såldes var 5 kr Posthuset från 1903. Den lilla lokalen i postmuseibyggnaden var egentligen redan från början för trång. År 1929 flyttades därför PFFS till centralposthuset vid Vasagatan.

Under senare delen av 1930-talet började intresset för förstadagsbrev öka markant i Sverige. Detta berodde säkert i hög grad på PFFS:s professionella service till frimärksammlarna. Utgivningsdagarna uppmärksammades på ett bättre sätt än tidigare, bl.a. med avbildningar i cirkulären.

Källförteckning och litteratur

Brown, Mount,

Catalogue of British, Colonial,
and Foreign Postage Stamps, comprising
upwards of 1,200 Varieties.
2nd Edition.
London 1862.

Chambers's Journal of Popular Literature.

London 1863.

Cronsjö, Olle (red.),

Frimärken som hobby.
Stockholm 1970.

Facit 2009 Special.

Västerås 2008.

Handbok över Sveriges Frankotecken 1855-1863.

Stockholm 1964.

Harper's New Monthly Magazine.

New York 1863.

Johansson, Sven-Rune,

Värnamomärkna – skrönor och verklighet.
Postryttaren 1996.

Kungl. Generalpoststyrelsens cirkulär.

1910-1932.

Stamp Collector's Magazine.

London 1862.

Stamp Magazine.

London juni 1989.

Svensk Filatelistisk Tidskrift.

1919, 1928.

Sverige-katalogen 1988-89.

Trelleborg 1988.

Söderberg, Uno,

Postverkets frankoteckensexpedition för
samlare: föredrag 1943 av Uno Söderberg,
föreståndare för PFFS åren 1927-1945.
Postryttaren 1974.

Åkerstedt, Sven (red.),

Frimärkets bok.
Stockholm 1957.

Early Postmarks on Ordinary Stamps 1910-1932

In last year's issue of *Postryttaren*, the author of this article described early postmarks on Swedish stamps issued during the period 1855-1911. The present article is a continuation of the previous one and also starts with a retrospect of early stamp collecting.

Stamp Collecting in the 1860s

The stamp fever that swept across Europe and the USA in 1862 was referred to as "Stamp Mania" or "Tembromanie". The June issue of *Chamber's Journal of Popular Literature* commented as follows: "As might be expected, the custom originated in France and has prevailed there for a number of years. In the gardens of the Tuilleries, and also to some extent in those of the Luxembourg, crowds still gather, principally on Sunday afternoons, and may be seen sitting under the trees [...]."

It was also reported that in London both ladies and gentlemen of varying ages, from ministers to street sweepers, met in the afternoons in Birch Lane to exchange, buy and sell stamps. During 1863, the meetings became more organised and collectors then met every Saturday afternoon in Lombard Street.

In 1862, stamp advertisements were seen only rarely in the larger magazines. The following year, no less than 60 stamp dealers advertised regularly. From 1863, there were around a dozen stamp dealers with shops in London.

In *Harper's New Monthly Magazine* from November 1863, there is an article by John Ross Browne headed "An American Family in Germany". Here Browne describes how his whole family has become completely obsessed by stamp collecting.

As early as 1863, foreigners commented

on the Swedish stamps. One of the first stamp magazines in England, *The Stamp Collectors Magazine*, contained small notices in 1863 on the differences in shade of the Coat of Arms type stamps. In the August 1863 issue, there is a comment by a young contributor, George Overy Taylor (1845-1904) on the design of the Skilling Banco stamps. It reads: "The swedes were enabled to prepay their letters with stamps in 1855, according to [the stamp dealer] Moens, on July 1st of that year. Both the old and the new issues have a very ineffective appearance; the barren shield being placed in the center of a poorly-done background. In fact there are very few more unattractively-designed stamps, yet when they are placed together, their variety of colour redeems them from the charge of utter ugliness."

In the *Catalogue of British, Colonial and Foreign Postage Stamps* from 1862, one of the very first stamp catalogues in the world, the author Mount Brown describes all stamps issued so far, including the Swedish ones. The descriptions are very brief and there are no pictures or information on prices.

Dates of Issue

As mentioned in last year's article, there were extremely few actual days of issue in the 19th century, at least as far as Swedish stamps are concerned. The Postmaster General's circulars often state that the local post offices should only order new stamps from the central stamp store when the corresponding older values started to run out. In some cases, a limited number of stamps were sent to local post offices for their information. The actual confirmed dates of issue of Swedish ordinary stamps during the period 1855-1932 are listed in the first table in

the Swedish language section of this article.

Other dates of issue, as shown in stamp catalogues but not listed in this table, can be considered entirely fictitious. The catalogue information is probably based on the date of delivery from the stamp store to the post offices.

The second table shows the earliest known date of postmark for most of the other stamps issued during the period 1910–1931. From this can also be seen that these postmarks are mostly dated one or more days after the delivery to the post offices.

55 and 80 öre Gustaf V in Medallion

The famous 55 and 80 öre values or “Värnamo stamps” as they are also known, deserve a separate comment. This stamp issue was not necessary as the increase in postage for “Cash on Delivery” parcels in the first and second weight class was greater than planned. From 1st June 1918, this postage was supposed to be 55 and 80 öre respectively. In spite of the increase in postage, the stamps were available to local post offices from 27th June until 2nd July, when the decision was made to overprint them with 27 öre. During this time, the only order received came from the post office in Värnamo for 1,000 stamps of each value. These 2,000 stamps were therefore the only ones delivered from the central stamp store.

The stamps were sold in Värnamo from 3rd July up to and including 12th July 1918, before the mistake was noticed and the sale stopped. A few stamps were postmarked on 3rd July and this can therefore be considered the date of issue. Over the years, a few stamps have been used now and then for the souvenir albums given to i.a. the delegates attending the UPU Congresses. There were approx. 87,000 of these stamps left in the Post Office stamp store until 1985 when they were all cancelled. The total number of stamps delivered over the years amounts to 1,982 of each value. Most of the issue was overprinted with 27 öre in November 1918.

First Day Covers in England and USA

As early as 1902, when the first series with King Edward VII was issued in England, stamp collectors went to the post offices on the day of issue to buy the new stamps and have them postmarked. They stuck them to envelopes and later soaked them off to obtain clean used copies to put in their albums. Later on, collectors started to leave the stamps on the envelopes.

When George V was crowned in London on 22nd May 1911, England issued new ½ and 1 penny stamps. On this occasion, the Junior Philatelic Society, led by the popular stamp writer Fred J. Melville, arranged to have a special First Day Cover printed.

In the United States, the first commercially produced First Day Cover was issued in 1923. It was the stamp dealer George W. Linn who produced it on the occasion of the Harding Memorial issue on 1st September 1923. On these covers, a five-line postmark was used as the first day postmark.

The First Swedish Official First Day Cover

On 24th October 1932, it was announced in a circular that, in honour of the 300 year anniversary of the death of Gustav II Adolf on 6th November 1632, new 10, 15, 25 and 90 öre stamps had been printed. The stamps did not have to be ordered but would be sent out to all post offices at the end of October. They must not go on sale until 1st November which was the official date of issue. The question is why the stamps were not issued on 6th November, but the reason was probably that the 6th fell on a Sunday.

As of this stamp issue, special first day postmarks came into use at PFSS, Postverkets frankotecknsexpedition för samlare (Post Office Stamp Section for Collectors). The postmark used for the Lützen stamps had the text “Stockholm 1” and three stars at the bottom. The postmark was a so-called hand-stamp of wood with the stamp part made of rubber. First Day Covers are relatively rare.